

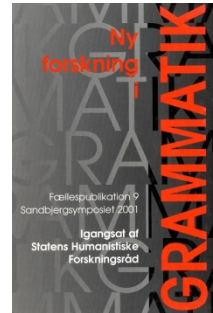
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Anvendelse af modalverber som udtryk for forpligtelse i kontrakter.
En semantisk/pragmatisk analyse af *devoir* og *skulle*

Forfatter: Merete Birkelund

Kilde: H. Leth Andersen, K. Jensen og H. Nølke (red.).
Ny Forskning i Grammatik 9, 2002, s. 29-46

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2002

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anvendelse af modalverber som udtryk for forpligtelse i kontrakter.

En semantisk/pragmatisk analyse af *devoir* og *skulle*

Merete Birkelund

1. Indledning

Kontraktens vigtigste formål er at etablere et retsforhold mellem kontraktens parter og dermed fastlægge deres rettigheder og forpligtelser. Langt de fleste af disse forpligtelser og rettigheder er fremtidige i forhold til det tidspunkt, hvor kontrakten indgås. Det betyder at der i en kontrakt inhærent ligger både et temporalt aspekt og et modalt aspekt. Det modale aspekt kan udtrykkes eksplicit ved modalverber både på fransk (i présent og futur) og på dansk (i præsens), men generelt anvendes der i langt højere grad fuldverber i henholdsvis présent og futur simple på fransk og i præsens på dansk.

Jeg har imidlertid her valgt at koncentrere mig udelukkende om anvendelsen af modalverberne *devoir* og *skulle* som udtryk for forpligtelse¹. Jeg vil specielt undersøge disse verbers semantiske og pragmatiske værdier således som de kommer til udtryk inden for en afgrænset type af juridiske tekster, nemlig bilaterale kontrakter. Min undersøgelse giver anledning til flere spørgsmål vedrørende de to modalverbers funk-

---

1. Det skal bemærkes at der både på fransk og på dansk eksisterer – udover anvendelsen af modalverberne *devoir* og *skulle* – mulighed for at udtrykke forpligtelse ved verbalkonstruktioner som fx *être tenu de*, *être obligé de*, *s'obliger à*, *s'engager à* og tilsvarende danske verbal-konstruktioner som fx *have pligt til*, *være forpligtet til*, *være pligtig til* o.lign., dvs. verbaludtryk hvor forpligtelsen udtrykkes eksplicit.

tion, men jeg vil her fokusere på hvorledes det danske *skulle* i præsens korresponderer med det tilsvarende franske *devoir* i présent og i futur.

2. Kort beskrivelse af anvendt korpus

Det korpusmateriale, jeg har anvendt til min undersøgelse, repræsenterer to forskellige typer kontrakter: 1) agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter og 2) generelle købs- og salgsbetingelser. De to typer er sammenlignelige for så vidt de begge er eksempler på gensidigt forpligtende aftaler, dvs. aftaler mellem to kontrahenter der principielt er ligeværdige. Desuden har de begge som funktion at ændre virkeligheden, dvs. i kraft af ytringernes fremsættelse gøres der noget, hvorved der etableres et sagforhold i verden som ikke var til stede før ytringens fremsættelse. Kontrakten kan således overordnet karakteriseres som performativ².

Hvad angår kommunikationssituationen adskiller de to typer aftaledokumenter sig imidlertid fra hinanden, idet agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter er **bilaterale** aftaler, indgået mellem to parter der determineres eksplicit ved navn, bopæl og juridisk status i kontraktens indledende formular. Da deres aftale er resultatet af en forudgående forhandling, er den underskrevne kontrakt udtryk for deres fælles konsensus. Derved må de to parter opfattes som fuldstændig ligeværdige, idet de begge fungerer som både afsender og modtager.

For de generelle købs- og salgsbetingelser gælder det at der ikke er tale om nogen egentlig forudgående forhandling med henblik på udformningen af det aftaleretlige dokument. Som oftest er der tale om fortrykte dokumenter der indeholder generelle og overordnede retningslinjer, som er gældende for enhver aftale, afsender indgår med en modtager. Derved afspejler de, på trods af at der er tale om en bilateral kontrakt, hvad jeg vil karakterisere som en **unilateral** kommunikationssituation, hvor det er afsender (virksomheden) der fastsætter sine betingelser over for modtager (køberen). Kun afsenderen er determineret ved navn og bopæl, hvorimod modtageren ikke determine-

---

2. Jf. Birkelund (2000): *Modalité et temporalité dans les contrats commerciaux rédigés en français. Une analyse des temps verbaux dans les énoncés performatifs*. Syddansk Universitet. Ph.d.-afhandling.

res. Parternes juridiske status, dvs. deres funktion som henholdsvis sælger (afsender) og køber (modtager) gives implicit af teksttypen. Overordnet er disse kontrakter således manifestationen af den ene parts (afsender) betingelser for et givet retsforhold som den anden part (modtager) accepterer/skal acceptere, hvis vedkommende vil indgå en aftale med afsender, hvilket da også forklarer den manglende reelle mulighed for forudgående forhandling af de enkelte bestemmelser i aftalen.

3. Epistemisk og ikke-epistemisk modalitet

Jeg vil starte med kort at diskutere forskellen mellem epistemisk modalitet og ikke-epistemisk modalitet eller som Nølke (1989: 48-50) udtrykker det, forskellen mellem "lokutionær" og "illokutionær" modalitet.

Både epistemisk og ikke-epistemisk modalitet har et vist element af subjektivitet som fælles karakteristisk for så vidt begge former for modalitet udtrykker afsenders holdning til assertionen, men de to modaliteter adskiller sig dog på afgørende vis, idet epistemisk modalitet vedrører afsenders viden med hensyn til assertionens sandhedsværdi. Deontisk modalitet vedrører nødvendige eller mulige handlinger som afsender pålægger en aktant at udføre³. Der eksisterer således en tæt relation mellem afsender og indholdet i propositionen som udtrykker den måde hvorpå en *eventualitet*⁴ skal udføres. Der skelnes her mellem hvad der er obligatorisk, forbudt eller tilladt⁵. Deontisk modalitet sigter mod et fremtidigt punkt i forhold til det deiktiske punkt (udsigelsestidspunktet) som er afsenders synsvinkel eller "optique" (jf. Herslund 1989).

Da jeg som allerede nævnt koncentrerer mig om kontrakttekster, betyder det at de to modalverbers funktion og modale værdi kan begræn-

3. Undertiden anvendes betegnelsen *intersubjektiv* modalitet for deontisk modalitet, idet denne form for modalitet implicerer to parter (Le Querler 1996: 65-66).

4. Jeg anvender betegnelsen *eventualitet* for handlinger, tilstande o.l.

5. Jf. Bybee (1995) der karakteriserer epistemisk modalitet som "speaker-oriented" og deontisk modalitet som "action-oriented".

ses til udelukkende at udtrykke deontisk modalitet, idet epistemisk modalitet er uden relevans. I disse tekster er der tale om en vis social interaktion mellem afsender og modtager, som begge er underlagt nogle moralske, sociale og juridiske love og regler. Disse love og regler er i kontraktmæssig sammenhæng bestemt af den nationale lovgivning og/eller af de regler som de to kontrahenter gensidigt pålægger hinanden.

3.1. *Epistemisk/ikke-epistemisk modalitet og modalverberne devoir/skulle*

Distinktionen mellem epistemisk og deontisk modalitet har betydning for modalverbernes semantik, in casu modalverberne *devoir* og *skulle* idet der traditionelt skelnes mellem:

1) *en deontisk modal værdi* der angiver en forpligtelse, en nødvendighed eller en vilje som ikke tilhører sætningens subjekt og som er rettet mod realiseringen af det indhold der ligger i prædikatet subjekt-infinitiv. Agenten kan være implicit eller eksplicit udtrykt. Tilstedeværelsen af modalverbet *devoir/skulle* definerer Agentens holdning til den handling som udtrykkes i infinitiven (hovedverbet). Følgelig kan modalverberne betragtes som talehandlingsmodifikatorer (jf. Nølke 1989). Imidlertid vil det ofte være vanskeligt at skelne klart mellem betydningen af nødvendighed og forpligtelse, således som det fremgår af følgende eksempler:

- (1) Pierre doit acheter une nouvelle voiture (... parce que l'autre est en panne et qu'il a besoin d'une voiture pour aller au travail) = nødvendighed.
- (2) Anne doit se lever tôt tous les matins (... pour arriver à l'heure) = intern eller ekstern styret forpligtelse.

idet overfladestrukturen i begge eksempler er identisk.

2) *en epistemisk modal værdi* som vedrører afsenders viden med hensyn til assertionens sandhedsværdi. Propositionens indhold er enten muligvis sandt, ikke-reelt eller futurisk.

- (3) Jean doit être au cinéma (... parce qu'il n'est pas à la maison et qu'il avait l'intention d'y aller).
- (4) Michel doit être intelligent (...d'après ce que j'ai entendu dire...)

I modsætning til eksemplerne (1) og (2) med deontisk værdi, kan eksemplerne (3) og (4), hvis overfladestruktur ligeledes er ens, således ikke verificeres med hensyn til deres sandhedsværdi, idet en ytring der er muligvis sand eller muligvis falsk ikke kan verificeres.

3.1.1. *Modalverbet devoir*

Man kan ikke ud fra overfladestrukturen i eksemplerne (1) – (4) afgøre *devoir*'s semantik, hvorfor jeg da også i lighed med bl.a. Kronning (1996) opfatter modalverbet *devoir* som et polysemt verbum. Fortolkningen af *devoir* må infereres fra konteksten og den situation der omgiver den ytring hvori modalverbet findes. Ved den epistemiske tolkning har modalverbet hele propositionen i sit virkefelt (scope) og fastsætter hvorvidt Agenten asserterer propositionens sandhedsværdi. Den deontiske betydning, dvs. forpligtelse og/eller nødvendighed pålægges modtager, som så forventes at udføre handlingen på et tidspunkt der ligger senere end udsigelsestidspunktet⁶.

Pragmatiske faktorer som kontekst og viden om verden er afgørende for at kunne præcisere den type modalitet, modalverbet udtrykker. Sådanne former for præcision af modaliteten kan gives enten via lingvistiske eller ikke-lingvistiske informationer. Ifølge Kratzer (1991), der tager udgangspunkt i den traditionelle semantiks opfattelse af *mulige verdener*, er de væsentlige elementer for fortolkningen af modalverbet dels den såkaldte *modal base*, dels *the ordering source* samt den konversationelle kontekst i henhold til hvilke sætningerne kan fortolkes. Sætningens *idealitet* bestemmes af the modal base og the ordering source karakteriserer den beskrevne eventualitet og dens realisering. En sætning fortolkes således i henhold til en række propositioner i konteksten som kan ekspliciteres ved udtryk som fx *i henhold til hvad loven*

6. Det skal bemærkes at forpligtelsen ikke kan yres på det referentielle tidspunkt, dvs. det tidspunkt hvor modtager forpligtes til at udføre handlingen.

kræver, i henhold til hvad der er nødvendigt ifølge loven eller i henhold til hvad vi ved. Hver sætning i konteksten består af en række verdener hvori den beskrevne regel respekteres fuldtud. Hvis reglen er konsistent, betyder det at nogle verdener altid er til stede i hver af kontekstens positioner.

Fortolkningen af modalverbernes semantik hidrører med andre ord fra den konversationelle kontekst. Således vil afsender i eksempel (5a) tage for givet at modtager vil *vendre les articles* i henhold til en forholdet naturlig, evident og allerede på udsigelsestidspunktet eksisterende regel:

(5a) L'agent commercial *vend* les articles à lui confiés au nom et pour le compte de la société.

Anvendes derimod modalverbet *devoir* som i eksempel (5b):

(5b) L'agent commercial *doit vendre* les articles à lui confiés...

bliver afsenders ytring mindre **stærk** end en ytring uden anvendelse af modalverbum som i (5a), idet afsender i (5b) forudsætter at (5a) er en falsk ytring. Ved at anvende modalverbet som i (5b) udtrykker afsender en vis usikkerhed eller tvivl med hensyn til handlingen *vendre les articles à lui confiés*, da han ikke med sikkerhed kan vide hvorvidt handlingen bliver realiseret eller ej. Det kan tydeliggøres når der tilføjes en sætning med nægtelse som i (5c):

(5c) L'agent commercial *doit vendre* les articles à lui confiés – mais il ne le fera pas.

Det er derimod ikke muligt benægte sætningen uden modalverbum i (5a), hvorfor eksempel (5d) vil forekomme absurd og meningsløs:

(5d) L'agent commercial *vend* les articles à lui confiés – * mais il ne fait/fera pas.

Fortolkningen af modalverbet omfatter som allerede nævnt dels den konversationelle kontekst som gives af situationen og som angiver præ-

misserne for den konklusion der drages med henblik på den modale betydning og dels en modal relation der fastsætter konklusionens *force* (jf. Kratzer 1991). Anvendelsen af modalverbet indikerer således at afsender ikke udelukkende baserer sin ytring på virkeligheden eller på fakta, men at han benytter andre informationskilder, hvilket betyder at *the ordering source* ikke er tom. Imidlertid er det relativt sjældent at afsender støtter sig til udtryk med eksplicit reference (fx *i henhold til hvad loven kræver*) til den konversationelle kontekst.

Kronning (1996) opererer med to typer modale universer, som han kalder henholdsvis “les univers d’idéalité” og “les univers d’actualité”. Forskellen mellem disse to typer universer ligger i at reglerne i de *ideale universer* ikke afsvækkes selvom det modaliserede prædikat ikke realiseres; reglerne afhænger af den fri vilje uagtet at aktantens frihed kan forekomme nok så begrænset som i (6) og (7):

- (6) Celui qui réclame l’exécution d’une obligation *doit la prouver*.
(Code Civil, art. 1315)
- (7) Celui qui vend une créance ou autre droit incorporel, *doit en garantir* l’existence au temps du transport, quoiqu’il soit fait sans garantie. (Code Civil, art. 1693)

Disse eksempler står i modsætning til (8):

- (8) Tous les hommes *doivent mourir*.

hvor reglen ikke afhænger af den frie vilje; her er der tale om et såkaldt *univers d’actualité*.

Forskellen mellem de to typer eksempler kan forklares ved at (8) refererer til en allerede eksisterende ‘lov’, som er gældende til hver en tid, hvorimod afsender i (6) og (7) så at sige **skaber** loven **i kraft af** sin ytring, hvorved der bliver tale om en performativ lov.

3.1.2. Modalverbet skulle

Det danske verbalverbbum har flere lighedspunkter med *devoir*. Også her er der tale om semantisk flertydighed, hvorfor jeg i lighed med det

franske modalverbum *devoir* opfatter *skulle* som et polysemt verbum med en inhærent flertydighed⁷, der kan give anledning til henholdsvis en epistemisk og en ikke-epistemisk tolkning, som illustreret i (9a) og (9b):

- (9a) Peter skal bo i Paris. > epistemisk
 (9b) Peter skal bo i Paris. > ikke-epistemisk

Det danske modalverbum *skulle* har tre forskellige grundbetydninger, nemlig en epistemisk, en deontisk og en futurisk betydning. Disse tre betydninger bestemmes for det første af modalverbets semantiske værdi, dvs. den værdi der determineres af de modallogiske kategorier mulighed, nødvendighed/forpligtelse og forudsigelse (fremtid), hvilket hos Brandt (1999) kaldes for modalitetens "intensitet". For det andet determineres verbets betydning af modalitetens "source", dvs. om subjektet er internt eller eksternt⁸. Endelig er det afgørende om modaliteten rettes mod aktualiseringen af det indlejrede prædikat eller ej, dvs. hvorvidt modaliteten styres mod det indlejrede prædikat eller ej. Denne trikotomi gælder for alle modalverber på dansk (jf. Brandt 1999).

De tre ovennævnte grundbetydninger af det danske modalverbum *skulle* kan illustreres som i (10a) – (10c)⁹:

- (10a) Peter skal bo i Paris. = [skal] ([bo i Paris] (Peter)) > epistemisk værdi

Subjektet er her kun subjekt for hovedverbet, hvorimod modalverbet ikke har noget subjekt. Det interne argument bliver følgelig sætnings-subjekt.

- (10b) Peter skal bo i Paris. = [skal bo i Paris] (Peter) > fremtids betydning

7. Den samme form for flertydighed gælder også modalverberne *måtte* som i fx *Han må være dygtig.* (epistemisk) og *Han må straks gøre det.* (ikke-epistemisk) og *kunne* som i fx *Hanne kan være her hvert øjeblik* (epistemisk) og *Hanne kan svømme.* (ikke-epistemisk).

8. Her kan henvises til den distinktion, man finder hos Halliday (1970) og som beskrives som en forskel mellem det interpersonelle og det ideationelle.

9. Eksemplerne (10a) – (10c) er citeret fra Brandt (1999: 42).

Subjektet er kun subjekt for modalverbet som fungerer som modifikator for hovedverbet, og herved dannes et komplekst verbaludtryk.

- (10c) Peter skal bo i Paris. = [skal] ([bo i Paris] (Peter)) (Peter) > deontisk værdi

Med deontisk værdi er sætningssubjektet subjekt for både modalverbum og hovedverbum.

Ser man nærmere på modalverber med deontisk betydning, findes der på dansk en grammatikaliseret distinktion mellem *skulle*, *måtte* og *burde*, en distinktion som ikke findes hverken på fransk eller italiensk (jf. Lihn Jensen 1997):

- (11) Jeg *skal* skrive min artikel færdig. (= det har Henning forlangt) > forpligtelse som er styret eksternt.
- (12) Jeg *må* skrive min artikel færdig. (= ellers får jeg dårlig samvittighed) > forpligtelse som er internt styret dvs. subjekt-orienteret.
- (13) Jeg *bør* skrive min artikel færdig. (= for det har jeg lovet Henning at gøre) > moralsk forpligtelse.

Imidlertid er det kun modalverbet *skulle*, der anvendes inden for den teksttype, jeg har brugt som udgangspunkt for mine analyser. Modalverbet *måtte* anvendes sjældnere i kontrakter og er ofte benægtet, dvs. *må ikke* i betydningen *skal*. Modalverbet *burde* anvendes ikke, idet det vil lægge op til en tolkning, hvor det er usikkert, hvorvidt handlingen vil blive udført, selvom der er tale om en form for moralsk forpligtelse eller nødvendighed.

4. Modalverberne *devoir* og *skulle* og infinitiv

4.1. *Usammensat og sammensat infinitiv*

Infinitivens form har betydning for henholdsvis den epistemiske og den deontiske tolkning af modalverberne *devoir* og *skulle*. Når infinitiven er i usammensat form er der tendens til at tolke modalverbet som

deontisk. Imidlertid er den epistemiske tolkning ikke udelukket, hverken på fransk eller på dansk som i (14a) og (14b):

(14a) Tu dois *être* prudent.

(14b) Du skal *være* forsigtig.

Er infinitiven derimod sammensat og refererer til et tidspunkt der ligger før udsigelsestidspunktet, er kun den epistemiske tolkning mulig som i (15a) – (15b):

(15a) Tu dois *avoir été* prudent.

(15b) Du skal *have været* forsigtig.

Den epistemiske tolkning har altid afsenders nutid som referentielt punkt, medens den deontiske tolkning refererer til et tidspunkt der ligger senere end udsigelsestidspunktet.

4.2. *Infinitiv – aktiv eller passiv?*

På dansk skelnes traditionelt mellem to typer passiv:

1) morfologisk passiv (*s-passiv*)

og

2) perifrastisk passiv der anvender hjælpeverbet *blive* (*blive-passiv*).

De to typer passiv-konstruktioner har forskellig betydning og anvendelse. Den morfologiske passiv anvendes om tilstand eller ufuldendte handlinger eller som udtryk for gentagne eller sædvanlige handlinger. Den perifrastiske passiv anvendes om afsluttede handlinger. Forskellen mellem de to passiv-konstruktioner kan således karakteriseres som en forskel i aspekt, således at den morfologiske passiv er imperfektiv og den perifrastiske passiv er perfektiv.

Modalverbet + *s-passiv* får betydning af anmodning og forpligtelse og svarer til deontisk modalitet:

(16) Peter *bør udnævnes* snart. (cit. Davidsen-Nielsen 1990: 21)

hvorimod modalverbet + *blive-passiv* får betydning af et løfte, en trussel, en forsikring eller en fremtidig mulighed, altså epistemisk modalitet:

(17) Peter *bør blive udnævnt* snart. (cit. Davidsen-Nielsen (1990: 21))

Hverken (16) eller (17) har nogen udtrykt agens. I de fleste tilfælde er det da også indlysende hvem der udfører handlingen, idet agens ikke fjernes i betydningen, men blot hindres i at blive syntaktisk realiseret (jf. Heltoft 1975). Dette forhold er karakteristisk for de eksempler jeg har analyseret, hvor agens kun udtrykkes hvis det er uklart hvem af kontraktens parter der henvises til. I de fleste tilfælde vil rollefordelingen mellem afsender og modtager være klart defineret i henhold til den aftale der indgås mellem kontrahenterne, hvorfor der ikke eksisterer noget behov for at udtrykke agens eksplicit.

På fransk anvendes kun den perifrastiske passiv *être* + *participe passé* i de analyserede eksempler, hvorfor dens form ikke markerer modalverbets semantiske værdi.

5. Forskelle og ligheder mellem danske og franske aftaleretlige dokumenter

Overordnet hersker der inden for de to typer kontrakter ikke umiddelbart nogen forskel i frekvensen af anvendelsen af modalverbet *devoir/skulle* + infinitiv, idet der for begge typer – og begge sprogs – vedkommende, som tidligere nævnt, generelt er tendens til at modalverbet anvendes i mindre omfang end fuldverber. I de franske kontrakttekster er der en klar tendens til hyppigere at anvende *devoir* (présent) + infinitiv end *devoir* (futur) + infinitiv¹⁰, en temporal distinktion som jo ikke eksisterer på dansk.

5.1. *devoir/skulle* + *infinitiv* (aktiv/passiv)

Imidlertid viser min undersøgelse at der alligevel kan konstateres forskelle mellem de to typer kontrakter. I de **bilaterale** kontrakter ses en større frekvens i brugen af *skulle/devoir* + infinitiv (aktiv) end i de **unilaterale** aftaledokumenter der oftere anvender *skulle/devoir* + infinitiv (passiv). Disse forskelle skyldes ikke forskellige genrer eller kontraktens indhold idet der for begge typer kontrakter og deres parter er tale om et stort set institutionaliseret forhold. Derimod må forklarings-

10. For en analyse af tempusbrug i franske kontrakter henvises til Birkelund (2000).

gen søges i de to typers kommunikationssituation som nævnt under punkt 2.

I agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter er det nødvendigt præcist og utvetydigt at fastlægge de to parter gensidige forpligtelser, idet de jo begge fungerer som både afsender og modtager. Da jurister kræver at sproget i kontrakter skal “parer à tous les malentendus ou ambiguïtés juridiques, culturels, linguistiques ou conceptuels” (Blanco 1993: 85-86) for således at undgå potentielle uklarheder og misforståelser der kan give anledning til tvist i kontraktforholdet, er det nødvendigt, i det sproglige udtryk, entydigt at manifestere hvem af parterne der skal udføre den givne handling. Dette gøres klarest og mest utvetydigt ved at anvende modalverbum + infinitiv (aktiv) med en udtrykt Agent som subjekt således som i (18) og (19):

- (18) B *doit mettre en place* l’organisation commerciale nécessaire à la diffusion et à la vente des marchandises et articles de la gamme A, et en informer cette dernière ;...
- (19) L’agent *doit rendre compte* de son activité à la société selon le mode qui lui est indiqué.

I disse kontrakter, som er gensidigt forpligtende, er det de to parter der sammen og gensidigt **forpligter** hinanden. Det er derfor afgørende eksplicit at fastslå hvilken af de to parter, der har hvilke forpligtelser. Anvendes passiv infinitiv, vil det være i de tilfælde hvor man vil kunne tale om **lokal kohærens**, og passiven vil da optræde i underordnede sætninger, hvor rollefordelingen vil være fastlagt i den overordnede sætning.

I generelle købs- og salgsbetingelser, hvor der som nævnt ikke foreligger en egentlig forhandlingssituation og hvor det således af kommunikationssituationen implicit fremgår at det er afsender der fastsætter retningslinjerne i forhold til modtager, vil det som regel være indlysende hvem der har pligt til at udføre handlingen. Det betyder at modalverbum + infinitiv (passiv) uden udtrykt agens vil være tilstrækkelig entydig. I disse unilaterale aftaledokumenter opfattes agens således ofte som uinteressant eller overflødig, mens den væsentlige information ligger i fastsættelsen af handlingens art som i (20) og (21):

- (20) Les bons de commandes *doivent être rédigés* conformément aux instructions reçues.
- (21) Ethvert krav *skal fremsættes* inden rimelig tid og senest 14 dage efter rejsens afslutning.

Da modtager ikke har nogen mulighed for at influere og ændre på aftalens klausuler, er der således ikke noget udtalt behov for yderligere præcision af parternes rollefordeling. Det fremgår af selve kommunikationssituationen at det er afsender der har nedfældet kravene til modtageren og at det er modtageren der pålægges forpligtelsen. De eksempler der findes på anvendelse af passiv giver overordnet diskursen **global kohærens**.

I de ægte bilaterale kontrakter hvor det er nødvendigt at præcisere de to parters forpligtelser helt entydigt ses således generelt en større frekvens i anvendelsen af modalverbum + infinitiv (aktiv) end i generelle købs- og salgsbetingelser hvor rollefordelingen allerede er fastlagt. Det er derfor ikke på samme måde nødvendigt yderligere at præcisere Agenten. Modalverbum + infinitiv (passiv) uden udtrykt agens opfattes som tilstrækkelig entydig.

5.2. *devoir/skulle og tempus*

Anvendelsen af *devoir* i futur i de franske tekster er helt regelmæssig, idet denne tempus indikerer at en given forpligtelse ikke eksisterer på udsigelsestidspunktet, men at den kan blive aktuel på et senere tidspunkt hvis visse betingelser opfyldes. Ofte vil der eksplicit i teksten være sproglige elementer til stede fx i form af adverbialer, betingelses-sætninger o.l., der angiver den forudliggende begivenhed. Derved opnås en slags årsags-virkningseffekt som i (22) og (23):

- (22) **En cas de présentation d'un nouveau candidat à la succession**, les mêmes délais *devront être* à nouveau *observés* de part et d'autre.
- (23) L'une ou l'autre des parties qui **voudra mettre fin** au présent contrat *deura prévenir* l'autre de son intention à cet égard par courrier moyennant un préavis d'une durée conforme aux dispositions légales et conventionnelles en vigueur.

En cas de résiliation ou de suspension du présent contrat pour quelque raison que ce soit l'intéressé *devra restituer* lors de son départ de la société, tous matériels et documents appartenant à la société.

hvor det i (22) er adverbialet *En cas de présentation d'un nouveau candidat à la succession* og relativsætningen *qui voudra mettre fin au présent contrat* samt adverbialet *En cas de résiliation ou de suspension du présent contrat* i (23) der angiver en eventualitet (e) der ligger tidsmæssigt før verbalhandlingerne udtrykt med *devoir* i futur.

Derimod henviser *doit* + infinitiv til en eksisterende lov/regel, der anses som hørende til et såkaldt *univers d'idéalité* som i (24) og (25):

(24) B *doit mettre en place* l'organisation commerciale nécessaire à la diffusion et à la vente des marchandises et articles de la gamme A, et en informer cette dernière.

(25) L'agent *doit rendre compte* de son activité à la société selon le mode qui lui est indiqué.

I de danske tekster er kun præsens mulig, da der jo ikke her findes en særlig futurumsform. Anvendelsen af *skal* optræder først og fremmest i betingelseskonstruktioner indledt af bl.a. *hvis* og *såfremt*. Betingelsen udgør den tidsmæssigt første eventualitet (e_1), hovedsætningen med *skal* udtrykker konsekvensen (e_2), dvs. en eventualitet der tidsmæssigt følger efter e_1 som i (26) – (28):

(26) Enhver tvist mellem selskabet og direktøren i anledning af det ved nærværende kontrakt etablerede ansættelsesforhold *skal* (e_2) **såfremt parterne ikke ved forhandling kan nå til enighed** (e_1), med endelig bindende og eksigibel virkning *afgøres* ved voldgift i overensstemmelse med nedenstående regler.

(27) **Hvis manglen ikke udbedres inden for rimelig tid** (e_1), *skal* (e_2) en skriftlig reklamation *være* firmaet *i hænde* senest 7 dage efter lejemalets ophør.

- (28) **Er tilbudet gjort i telegram** (e_1), *skal* (e_2) antagelsen *sendes* telegrafisk, hvis den ikke på anden måde kommer lige så tidligt frem.

Desuden anvendes *skal* efter nominalisering, dvs. i forbindelse med verbalsubstantiver som i (29) og (30):

- (29) **Reklamationer** (e_1) *skal fremsættes* (e_2) over for den lokale repræsentant snarest muligt og senest 72 timer efter ankomsten eller manglens opståen.
- (30) **Aftaler** (e_1) vedrørende ydelsens nærmere udførelse, indgået under møder mellem kunder og Agora, *skal foreligge* (e_2) skriftligt.

hvorved afspejles en diskursrepræsentation hvor den første eventualitet (e_1) (dvs. 'i tilfælde af reklamationer' og 'hvis der indgås aftaler') udtrykkes ved et nominalsyntagme og angiver forudsætningen for (e_2) som udtrykkes ved modalverbum *skulle* + infinitiv.

Disse anvendelser af det danske modalverbum *skulle* + infinitiv – og som alle har det tilfælles, at de findes i en kontekst, hvor der eksplicit eller implicit udtrykkes en forudgående betingelse som ligger til grund for realiseringen af konsekvensen – modsvares de franske forekomster af *devoir* (futur) + infinitiv. Min analyse peger således på at dansk anvender modalverbum *skal* + infinitiv i kontrakter, hvor fransk ofte vil anvende *devoir* (fut) for at angive en forpligtelse som er konsekvens af en forudliggende eventualitet.

Derimod peger mine analyser på at der ikke altid er direkte overensstemmelse mellem *doit* + infinitiv og *skal* + infinitiv, men at dansk nøjes med at anvende præsens af fuldverber som i visse tilfælde modsvares af fransk *doit* + infinitiv, men som i andre modsvares af præsens af fuldverber. Denne forskel har min hidtige analyse ikke kunnet forklare. Der kræves således yderligere undersøgelser af denne problematik, også med inddragelse af andre teksttyper, for at afgøre om der er tale om et fænomen der kan være genrebestemt.

6. Konkluderende bemærkninger

Uagtet at der for begge typer kontrakter, agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter (bilaterale kontrakter) på den ene side og generelle købs- og salgsbetingelser (unilaterale kontrakter) på den anden, er tale om at modalverberne *devoir* og *skulle* kun anvendes i mindre omfang end fuldverber i henholdsvis présent, futur simple og præsens, ser mine foreløbige resultater ud til at bekræfte at:

I generelle købs- og salgsbetingelser anvendes modalverberne *devoir/skulle* generelt oftere end i agent-, forhandler- og ansættelseskontrakter. Denne forskel kan forklares ved at der i de ægte bilaterale kontrakter er tale om fælles konsensus de to kontrahenter imellem, hvilket ikke gør sig gældende i generelle købs- og salgsbetingelser som repræsenterer en unilateral form for kommunikation. Ved i højere grad at anvende fuldverber i présent, futur simple og præsens udtrykkes at de to parter aftale bygger på nogle for forholdet naturlige, allerede eksisterende og evidente love og regler, hvis realisering afsender/modtager, ud fra sit kendskab til den juridiske og kontraktuelle verden, **ved** vil blive effektueret hvis aftalen respekteres. Anvendes derimod modalverbet *devoir/skulle* gives der udtryk for en vis usikkerhed med hensyn til realiseringen af handlingen/loven. Der lægges ganske vist op til love og regler som eksisterer i selve situationen, men som sprogligt og konkret først ophøjes til lov eller regel på selve udsigelsestidspunktet. Afsender skaber med andre ord en lov i kraft af sin ytring, en lov der indeholder en forpligtelse, som afsender dog ikke med sikkerhed kan vide om modtager vil respektere.

Som allerede nævnt giver min undersøgelse anledning til videre analyser af modalverberne *devoir* og *skulle*, idet den ikke har givet noget klart billede af under hvilke omstændigheder fx *devoir* + infinitiv modsvarer af præsens af fuldverber på dansk. Den har dog forhåbentligt kunne vise nogle tendenser som er gældende for anvendelsen af modalverberne *devoir* og *skulle* som udtryk for forpligtelse i kontrakter.

Henvisninger

Birkelund, M. (2000). *Modalité et temporalité dans les contrats commerciaux rédigés en français. Une analyse des temps verbaux dans les énoncés perfor-*

- matifs*. Ph.d.-afhandling. Institut for Sprog og Kommunikation. SDU, Odense.
- Blanco, D. (1993). *Négocier et rédiger un contrat international*. Paris: Dunod.
- Brandt, S. (1999). *Modal verbs in Danish*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague, XXX. København: C.A. Reitzel.
- Code Civil*. (1997). Paris: Dalloz.
- Dendale, P. (2001). Le futur conjectural versus *devoir* épistémique : différences de valeur et de restriction d'emploi. In: *Le français moderne* 1. 1-20.
- Diderichsen, P. (1957). *Elementær dansk grammatik*. Gyldendal.
- Gaotone, D. (1998). *Le passif en français*. Paris/Bruxelles: Duculot.
- Halliday, M.A.K. (1970). Functional diversity in language as seen from a consideration of modality and mood in English. In: *Foundations of language* 6. Dordrecht: D. Reidel. 322-361.
- Hansen, E. (1972). Modal interessens. Nu bør det (komme) frem. In: *Danske Studier*. København: Akademisk Forlag. 1-36.
- Heltoft, L. (1975). Lingvistik i pragmatikken. In: *Nys* 9.
- Hengeveld, K. (1987). Clause structure and modality in functional grammar. In: Auwera, J. van der, Goossens, L. (udg.). *Ins and outs of the predication in functional grammar*. Dordrecht: Foris. 53-66.
- Herslund, M. (1989). Modality. A presentation. In: Herslund, M. (ed.). *On modality*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague. Vol. 23. 7-15.
- Jensen, B.L. (1998). Om brugen af modalverber på italiensk og dansk. *Dovere* sammenlignet med *måtte* og *skulle*. In: Colliander, P. og Korzen, I. *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation* 5. Sophienbergssymposiet. Odense Universitetsforlag. 109-128.
- Kratzer, A. (1991). Modality. In: von Stechow, A., Wunderlich, D. (eds.): *Semantics – An international handbook of contemporary research*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 639-650.
- Kronning, H. (1996). *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal devoir*. Uppsala : Studia Romanica Upsaliensia 54.
- Nølke, H. (1989). Modality and polyphony. In: Herslund, M. (eds.). *On modality*. Travaux du cercle linguistique de Copenhague. Vol. 23. 45-63.
- Nølke, H. (1994). *Linguistique modulaire: de la forme au sens*. Louvain/Paris: Peeters.

- Rasmussen, K.W. (1996). La motivation du passif. Etude de corpus. In: Benninger, C., Theissen, A. (udg.). *7ème Rencontre linguistique en pays rhénan*. Strasbourg: Université des Sciences Humaines de Strasbourg. 95-116.
- Rasmussen, K.W. (2000). Le passif vu à travers le contrat bilatéral: fonction de focalisation. In: Schøsler, L. (ed.). *Le passif. Actes du colloque international*. Etudes Romanes 45. København: Museum Tusulanum Press. 321-333.
- Schack, J. (1990). Hvad siger loven – om retsregler som kommunikative handlinger In: *Hermes* 5. Handelshøjskolen i Århus. 113-121.
- Spang-Hanssen, E. (1983). La notion de verbe auxiliaire. In: Herslund, M., Mørdrup, O., Sørensen, F. (udg.). *Analyses grammaticales. Etudes Romanes* 24. København: Akademisk Forlag. 5-16.
- Vet, C. (1996). Syntaxe et sémantique des verbes modaux. In: Nash, L. et Tsoulas, G. (eds.). *Actes du premier colloque Langues et grammaire, Paris 8 juin 1994*. Paris: Département des sciences du langage. 337-351.
- Vikner, C. (1980). L'infinitif et le syntagme infinitif. In: *Revue Romane* XV. København: Akademisk Forlag. 252-291.
- Winter, S., Gärdenfors, P. (1995). Linguistic modality as expressions of social power. In: *Nordic Journal of Linguistics* 18.2. 137-165.